

BOLALAR LUG‘ATINI BOYITISHDA TA’LIMY O‘YINLARNING ROLI

Karimova Shoira Baxtiyarovna

Qo‘qon Davlat universiteti, Maktabgacha ta’lim kafedrası o‘qituvchisi

Olimova Durdona Zaynobiddin qizi

Qo‘qon Davlat universiteti talaba.

Annotatsiya: Ushbu maqolada bolalar lug‘atini boyitishda ta’limiy o‘yinlarni tanlash, o‘tkazish va tahlil qilish. Xalq milliy o‘yinlari, milliy harakatli o‘yinlar, Xalq milliy o‘yinlari orqali bolalarni ma’naviy, aqliy, jismoniy, estetik jihatdan tarbiyalab borish jarayonida bolalarda o‘z Vatanini sevish, uning boyliklari qadriga yetish, buyuk ajdodlarimiz meroslarini hurmat qilish, milliy kuy va qo‘shiqlardan zavqlanish tuyg‘ulari, shuningdek, o‘sib kelayotgan yosh avlodda chidamlilik, sabr-toqatlilik, tezkorlik, ildamlilik, botirlik kabi shaxsiy sifatlar shakllanib boradi.

Tayanch so‘zlar: Ta’limiy o‘yin, xalq milliy o‘yinlari, ma’naviy qadriyat, urf-odat, xalq ertaklari, xalq og‘zaki ijodi, harakatli o‘yin, leksik mashq, didaktik o‘yin.

Аннотация: В данной статье рассматриваются вопросы подбора, проведения и анализа обучающих игр для обогащения словарного запаса детей. Народные национальные игры, в том числе подвижные, играют важную роль в воспитании детей в духовном, интеллектуальном, физическом и эстетическом аспектах. В процессе использования народных игр у детей формируется любовь к своей Родине, уважение к её богатствам, почтительное отношение к наследию великих предков, а также развивается способность получать удовольствие от национальной музыки и песен. Кроме того, у подрастающего поколения вырабатываются такие личностные качества, как выносливость, терпение, быстрота, ловкость и смелость.

Ключевые слова: Обучающая игра, народные национальные игры, духовные ценности, традиции и обычаи, народные сказки, устное народное творчество, подвижная игра, лексическое упражнение, дидактическая игра.

Annotation: This article examines the selection, implementation, and analysis of educational games aimed at enriching children's vocabulary. Folk national games, including active (movement-based) ones, play an important role in developing children spiritually, intellectually, physically, and aesthetically. Through the use of folk games, children develop a love for their homeland, respect for its riches, and a reverent attitude toward the heritage of great ancestors. They also learn to appreciate national music and songs. In addition, such personal qualities as endurance, patience, quickness, agility, and courage are cultivated in the younger generation.

Keywords: Educational game, folk national games, spiritual values, traditions and customs, folk tales, oral folk art (folklore), active (movement-based) game, lexical exercise, didactic game.

Bolalar lug‘atini boyitishda ta’limiy o‘yinlarni tanlash, o‘tkazish va tahlil qilish. Xalq milliy o‘yinlarini maktabgacha ta’lim tashkilotlarida tashkil etishda quyidagi vazifalar amalga oshirilishi lozim:

- ✓ xalq milliy o‘yinlarining turlari va ularni tashkil etish yo‘llari, usullari hamda uslublarini ishlab chiqish;
- ✓ milliy o‘yinlarni tashkil etishda ma’naviy qadriyatlar va urf-odatlarimizni kundalik hayot jarayoniga singdirib borish;
- ✓ maktabgacha yoshdagi bolalarni milliy istiqlol ruhida tarbiyalashda xalq milliy o‘yinlaridan maqsadli foydalanish;
- ✓ xalq ertaklari, xalq og‘zaki ijodi durdonalaridan unumli foydalanish;
- ✓ bolalarning o‘ynashlari uchun shart-sharoit (o‘yin uchun jihozlar, atributlar) yaratish;
- ✓ maktabgacha ta’lim tashkilotlarida, oila va mahallalar o‘rtasida milliy o‘yinlar bo‘yicha ko‘rik tanlovlari va musobaqalar o‘tkazish.

Milliy harakatli o‘yinlar bolalarning yosh xususiyatlariga, o‘yindagi harakatlar rivojiga qarab takomillashib boradi.

1–2 yoshli bolalar bilan o‘ynaladigan o‘yin turlari: «Barmoqqabarmoq», «G‘oz-g‘oz», «G‘oz tursin», «Bup-bup», «Toy-toy», «Poyezd», «Achom-achom» o‘yinlari, go‘dak endi bir-ikki qadam tashlashni o‘rganayotgan vaqtda gavdasini to‘g‘ri tutishga yordam beradigan o‘yinlar hisoblanadi.

3–4 yoshli bolalar bilan o‘ynaladigan o‘yin turlari: «Ot o‘yin», «Ko‘z boylagich», «Chori chamber», «Avval akam», «Tayoq irg‘itish», «Quloq cho‘zish», «Chitti gul», «Xolam mehmonga keldi», «Uchdi-uchdi».

4–5 yoshli bolalar bilan o‘ynaladigan o‘yin turlari: «Chir aylanma», «Chillak», «Tortishmachoq», «Lafta», «Dor o‘yin», «Berkinmachoq», «Jami», «Chertan devor gir-gir aylan».

Katta yoshdagi bolalar uchun o‘yinlar «Chavandozlar», «Doiraga tort», «Do‘ppi yashirma», «Sapalak», «Besh tosh», «Oq terakmi, ko‘k terak». Bu o‘yinlar orqali bolalarda chaqqonlik, o‘z-o‘zini boshqara olish va o‘ziga ishonch tarbiyalanadi, qat’iyatlilik ko‘nikmalari shakllanadi, fikrlashga o‘rgatilib boriladi, topqirlik qobiliyatlari rivojlanadi, hozirjavob bo‘lishga tayyorlanib boriladi.

To‘liq ushbu mavzuga bag‘ishlangan maxsus darslarda leksik mashqlar (shuningdek, fonetik mashqlar) kamdan-kam hollarda amalga oshiriladi; bunday mashqlar izchil nutqni rivojlantirish darslariga va badiiy adabiyot bilan tanishtirish darslariga kiritilgan.

Masalan, izchil nutqni rivojlantirish bo‘yicha u yoki bu dars 20 daqiqaga mo‘ljallangan bo‘lsa, ularning 2 dan 10 daqiqagacha maxsus leksik mashqlarga sarflanishi mumkin; Yozuvchining lug‘atiga izoh berish zarur bo‘lganda, badiiy adabiyot bilan tanishish uchun sinflarga leksik mashqlar kiritiladi.

Maxsus lug‘at mashqlari aniq lingvistik vazifalarga qaratilgan:

- 1) so‘zning umumiy ma’nosini tushunishni rivojlantirish;
- 2) «butun va uning qismi» munosabatlari haqida tushunchani rivojlantirish;
- 3) so‘zning mavhum ma’nosini tushunishni rivojlantirish;

4) morfologiya sohasida (morfemalarning mavhum ma’nolarini o’zlashtirishda) lingvistik qobiliyatni rivojlantirish;

5) so’zlarning ma’nosini tushunish vositasi sifatida antonimlarni o’zlashtirishga erishish;

6) stilistik qobiliyatni rivojlantirish;

7) assimilyatsiya qilishga intiling majoziy ma’no so’zlar va axloqiy tushunchalar (badiiy adabiyot bilan tanishish orqali).

Ko’pincha, leksik mashqlarni o’tkazishda didaktik o’yin texnikasi, xususan, «didaktik» (ya’ni, maxsus jihozlangan) qo’g’irchoqlar bilan o’yinlar qo’llaniladi. «Ajoyib sumka» deb nomlanuvchi didaktik o’yin ham qo’llaniladi (bolalar qo’llarini kichik narsalar bilan to’ldirilgan sumkaga solib, teginish orqali taniydilar va nomlashadi). Lekin, albatta, faqat qo’g’irchoqlar va boshqa o’yinchoqlar yordamida bolalar o’z ona so’zining she’riy mohiyatini «singdira olmaydi». Bolalarni atrof-muhit bilan tanishtirish va tushuntirish kerak leksik ma’no so’zlar shunchaki real obyekt, harakat, belgining belgisidir.

Tadqiqot shuni ko’rsatdiki, tadqiqot 3-4 yoshli bolalarda maktabgacha ta’lim sharoitida o’yinlar va mashqlar orqali so’z boyligini shakllantirish.dolzarb bo’lib, vazifalarni hal qilish jarayonida o’rganish maqsadiga erishildi.

Tahlil qilib pedagogik jarayon boshlang’ich maktabgacha yoshdagi bolalarning so’z boyligini boyitish bo’yicha ish olib borilmoqda degan xulosaga keldi, ammo buning uchun amaliy qo’llanma va tavsiyalar mavjud emas. Bu o’rta maktabgacha yoshdagi bolalarning so’z boyligini boyitish uchun material yaratishga sabab bo’ldi.

Xalq milliy o’yinlari orqali bolalarni ma’naviy, aqliy, jismoniy, estetik jihatdan tarbiyalab borish jarayonida bolalarda o’z Vatanini sevish, uning boyliklari qadriga yetish, buyuk ajdodlarimiz meroslarini hurmat qilish, milliy kuy va qo’shiqlardan zavqlanish tuyg’ulari, shuningdek, o’sib kelayotgan yosh avlodda chidamlilik, sabr-toqatlilik, tezkorlik, ildamlilik, botirlik kabi shaxsiy sifatlar shakllanib boradi.

Hozirgi paytda maktabgacha katta yoshdagi bolalar nutqini rivojlantirishga yanada yuqori talablar qo’yilmoqda. Bu talablarga javob berish nutqni rivojlantirishga oid yangi izlanishlarni taqozo etadi. Shunday qilib, pedagogika ilmining hozirgi bosqichida maktabgacha katta yoshdagi bolalar nutqini rivojlantirishga nisbatan qo’yiladigan talablar bilan ushbu talablar ijrosi o’rtasida ziddiyatlar namoyon bo’lmoqda.

Ta’limiy o’yinlar ta’limiy o’yin sifatida bolalarning yosh xususiyatlariga mos keladigan o’yinlar sirasiga kiradi. Didaktik o’yinlarning muhim belgisi undagi qoidalarning mavjudligidir. o’yinda o’yin maqsadi, o’yin qoidalari, o’yin harakatlari o’rtasida uzviy aloqa mavjud. O’yin maqsadi o’yin harakatlarining tabiatini belgilaydi. O’yin qoidasi esa, o’yin harakatlarini, vazifasini hal etishga va o’yindagi harakatlarni amalga oshirishga yordam beradi.

Ta’limiy o’yinlar orqali bolalarga yangi bilimlar, tushunchalar berib boriladi. Bu o’yinlarda bolaning har tomonlama rivojlanishi, bilim jarayoni, sensor madaniyati, nutq faoliyati, aqliy qobiliyatlari takomillashadi. O’yin qoidasiga rioya qilish, unga amal qilish o’yin mazmunini boyitadi.

Adabiyotlar.

1.Кадырова R М. Теория и методика развития речи (Текст лекции). -Т.: Уз. ПФИТИ, 2000.

2.Kadirova R.M. Maktabgacha katta yoshdagi bolalarda dialogik nutqni rivojlantirishning omillari (o‘quv qo‘llanma). -Т.: TDPU, 2002.

3.Lyublinskaya A.A. Tarbiyagacha bolalarning rivojlanishi haqida. -Т.: O‘qituvchi, 1997, 279 b.

3.D.R.Babayeva “Nutq o‘stirish nazariyasi va metodikasi” T.: TDPU 2017yil. O‘quv qo‘llanma.